

Nordisk Folkerigsdag 2007 i Helsingfors

Velstand eller velfærd

- en økologisk omtænkning

Af John Holten-Andersen

1: Tak for invitation osv.

2: Tanker på fjeldet

Jeg er lige kommet ned fra en tur på fjeldet, denne gang Hardangervidda i Norge, og endnu engang er jeg blevet ramt i sjælen af den kolossale kontrast man oplever mellem fjeldets virkelighed på den ene side og de samfundsmæssige realiteter på den anden.

På fjeldet medbringer man for det første ikke flere ting, end at de kan være i en rygsæk. Og den skal helst veje så lidt som muligt. Dernæst er penge stort set ligegyldige, for man kan ikke købe sig til smagen af fjeldet i vandet, til duften af lyng, til lyden af elven eller til alle de fantastiske farver og former, der konstant vælter ind i synet på én. I stedet for at åbne pengepungen må man åbne sanserne, og i stedet for at sidde på en stol, og se verden passere forbi i et fjernsyn, må man selv bevæge sin krop ud i verden. Af samme grund kommer tiden én konstant i møde frem for hele tiden at gå, og derfor har man heller ikke noget som helst problem med, at falde i søvn om aftenen, og når man vågner igen om morgenen er man atter frisk som en ørn.

På fjeldet føler man en fantastisk frihed, og dog er man på en måde fuldstændig bundet, da naturen jo favner én til alle sider, hvorfor man er fuldstændig hengivet til den, hvilket man er nød til at være, da ethvert skridt jo kræver ens fulde opmærksomhed. Friheden på fjeldet er altså en anden end den vi taler om i realiteternes verden, for her er frihed jo blevet til det modsatte af forbundethed, hengivenhed og opmærksomhed: Her går alle bestræbelser tværtimod ud på, at vi sætter os ud over vor forbundethed med naturen, at vi gør os fri af den, hvorfor vi i øvrigt bestandigt er på farten og derfor aldrig rigtig er til stede noget sted.

Men når vi konstant er på farten og aldrig rigtig er til stede noget sted, så er vi altså heller ikke opmærksomme og hengivne overfor hinanden, hvorfor vi også er blevet frigjorte fra fællesskabet, for ethvert fællesskab finder nødvendigvis sted et sted. Frigørelse fra naturen går således hånd i hånd med frigørelsen fra fællesskabet, hvorfor realiteterne i dag er blevet en total individualisme, hvor egoet svæver frit og vægtløst rundt i cyberspace – ude af stand til at forpligtige sig på noget som helst.

Omvendt forholder det sig på fjeldet. For vores sanselige åbenhed overfor naturen går hånd i hånd med en åbenhed overfor andre mennesker, hvorfor naturen på fjeldet inviterer til et fællesskab, hvor man er opmærksomme på hinanden. Det betyder blandt andet, at man lytter til hinanden, hvorfor man som regel altid oplever, at en samtale på fjeldet er gensidigt givende. Modsat al den enetale vi efterhånden udsættes for hernede i realiteternes verden.

3: Penge og symboler

Som I kan forstå er en vandring ud i fjeldet for mig ikke blot en tur over stok og sten. Det er en opdagelsesrejse på mange planer: Dels er det selvfølgelig en rejse ud i fjeldets natur, men det er så sandelig også en rejse ind i mit eget sind, hvorfor det også er en rejse ned i sproget, hvor der bliver vendt op og ned på næsten alle mine begreber – altså på hele den måde som vi nede i realiteternes verden er blevet hjernevasket til at tænke. For mig er en vandring ud i fjeldet ganske enkelt en påmindelse om, at der gives en virkelighed, der ikke er rent symbolsk, hvorfor der også gives en virkelighed, der handler om andet end penge, for hvad er penge andet end et rent symbol!

En vandring på fjeldet minder mig altså om, at velstand og velfærd er to vidt forskellige ting, ja, at de på mange måder er hinandens diametrale modsætning, hvorfor vor tids afsindige jagt efter vækst og velstand på mange måder fører til en direkte forringelse af vor velfærd. For hvad betyder vækst og velstand egentlig? Det betyder vækst i alle de ting, der kan købes for penge – men hvad er det egentlig, vi kan købe for penge? Hvad er penge?

Vi kan ikke spise penge, vi kan ikke smage, lugte eller høre penge, pengene hører ikke vort kropslige og sanselige liv til, for penge er jo som sagt blot et abstrakt symbol, der imidlertid har fået en forunderlig magt over os. Og det har de fordi, vi ikke kan tænke os noget mere abstrakt og

sanseløst symbol end pengene, hvorfor pengene altså blot er det yderste udtryk for vores symbolske magt over tingene.

Det vi måler med pengene er med andre ord omfanget af vores symbolske konstruktion af verden, dvs. mængden af abstrakt tanke, vi har nedfældet i tingene, som er graden af vores tingsliggørelse af verden. Da naturen ikke er en symbolsk konstruktion – hvorfor graden af tingsliggørelsen her er lig nul, da vi jo ikke har nedlagt et gran af abstrakt tanke i den – har den ingen værdi udtrykt i penge. Derimod er en udsendelse på fjernsynet om naturen en mægtig symbolsk konstruktion, hvorfor den har en meget stor værdi udtrykt i penge. Af samme grund har alle de mennesker, der i vort samfund arbejder med symboler – især de der arbejder med det mest symbolske af alt, nemlig pengene – en meget høj værdi, hvorfor de da også får en meget høj løn. Hvorimod alle dem, der arbejder med konkrete, kropslige og sanselige ting – f.eks. bønder, håndværkere, plejepersonale osv. – næsten ikke har nogen værdi udtrykt i penge.

På det samfundsmæssige plan betyder dette, at desto mere vi har gjort alverden til rent symbolske ting – desto højere er vort Bruttonationalprodukt, men når vi har gjort alt til rent symbolske ting, hvis værdi vi udtrykker i stadigt flere penge, så er virkeligheden samtidig totalt opløst. Eller som en samer udtrykte det for mig på én af mine ture på fjeldet: ”Når vi har gjort alt til penge...så vil vi opdage at fattigdommen er total, for vi kan jo ikke spise penge”.

4: Velstandens pris

Vækst og velstand har altså en pris...for når vi gør alt til penge, så sker det altså uomgængeligt på bekostning af alt det, som ikke kan gøres op i penge, som er alt det der ikke kan konstrueres rent symbolsk og gøres til penge. Hvad er så det?

Det er for det første som sagt naturen, som vi jo for øjeblikket er i færd med at ofre på vækstens og velstandens alter. Vi fjerner regnskoven, tømmer havene for fisk, udrydder den biologiske mangfoldighed, forurener vandet og luften og bringer hele vort klima ud af balance – for til gengæld at kunne fylde vore hjem og vort samfund med alverdens symbolske ting.

Men, det kan vi naturligvis kun gøre, for så vidt at vi selv har underkastet os alle disse symbolske ting, hvilket vil sige at vi har underkastet os pengene. Derfor betaler vi også selv en pris i jagten på

vækst og velstand, for som kropslige væsener er vi jo også selv til syvende og sidst natur. Når vores symbolske bevidsthed derfor jager rundt efter alle mulige symbolske ting, som vi kan købe for penge, så er det ikke bare vores krop men også vor sjæl, der betaler prisen, hvorfor vi bliver syge på både krop og sjæl: Desto rigere vi er målt i penge, desto flere mennesker lider af f.eks. fedme, hjerte-kar-sygdomme, stress og alle mulige andre såkaldte livs-stils-sygdomme.

Og så er der endelig vort fællesskab, som må betale en høj pris, for det er lige så lidt som natur og krop en symbolsk konstruktion, hvorfor det heller ikke kan købes for penge. Vore fællesskaber er tværtimod altid konkrete og kropsligt givne – og de opstår derfor kun der, hvor vi kan se ind i øjnene på hinanden og give hinanden hånd. Og når vi gør det, står vi i et direkte – dvs. kropsligt og sanseligt – forhold til hinanden, frem for et abstrakt og symbolsk. Hvor fællesskabet råder, er der derfor sat grænser for de symbolske konstruktioner, herunder ikke mindst for pengene. Og omvendt: Hvis pengene får lov til at trænge ind i fællesskabet og erstatte de umiddelbare sociale relationer med symbolske pengere relationer, så opløses fællesskabet som et fællesskab. Så får vi i stedet samfundet som et abstrakt og symbolsk system.

Men når det sker så underminerer vi samtidig demokratiet forstået som folkestyre: For et folke-styre er netop ikke et symbolsk system, men et folkeligt forankret styre, altså et styre der er forankret i konkrete menneskelige fællesskaber, hvor man kan se ind i øjnene på hinanden og give hinanden hånd. Når disse fællesskaber opløses af pengene, så er samfundet blevet atomiseret i frit-svævende individer, og så er der ikke længere nogen der føler sig ansvarlig og forpligtiget på noget som helst. Så degenererer det sociale liv til enhvers kamp for at rage mest muligt til sig – og så går samfundet før eller senere i opløsning.

5: Kejsers nye klæder

Og det er så hvor vi efter min mening med hastige skridt er på vej hen i dag: På alle områder af vor tilværelse betaler vi en stadigt mere uacceptabel høj pris i liv og velfærd til gengæld for vækst og velstand. Og hvis ikke det skal ende i Ragnarok – så er det altså på høje tid, at vi skifter spor.

At generobre velfærden er at generobre virkeligheden. Det er igen at forstå, at der faktisk er en grund til, at vi blev født med et hoved der sidder på en krop, hvorfor vi først og fremmest er kropslige og sanselige væsener, hvilket jo hænger sammen med, at virkeligheden først og fremmest

er en kropslig og sanselig virkelighed. Den er til for at vi kan gribe fat i den med vor krop – snarere end konstant at blive sat på symbolsk begreb, ja, desto mere vi forsøger, at sætte alt i denne verden på symbolsk begreb, desto mere fjerner vi os fra virkeligheden. Hvor alt er gjort til symboler og begreber – altså i cyberspace – hersker således den totale uvirkelighed.

At generobre velfærden er at generobre retten til, at være til som kropslige og sanselige væsener. Det er at generobre en natur, der ikke konstant skal voldtages af allehånde symbolske konstruktioner. Det er at generobre vor egen krop, frem for bestandigt at blive pisket rundt i en evig jagt efter alle mulige og umulige status-symboler. Det er at generobre et konkret og kropsligt fællesskab, frem for disse mægtige symbolske systemer, som vi ikke længere føler os hjemme i. Og det er sidst men ikke mindst, at generobre et folkeligt forankret styre, hvor vi kan sætte kontante grænser for symbolernes magt, som ikke mindst er pengenes magt, som er den konstante jagt efter vækst og velstand.

Det synes måske at være er en stor og kompleks opgave, og dog er den jo i sin substans såre enkel. I virkeligheden handler det jo blot om, at vi tør sige, at kejseren – den eksisterende symbolske magt – ikke har noget tøj på. Det har vi i Norden tidligere været ret gode til at sige, hvilket jeg tror, hænger sammen med, at vi heroppe har levet tættere på naturen end de fleste. Selvom vores politiske elite i dag forsøger, at gøre op med denne arv, så glæder det mig, at der fortsat findes folk der vil holde den i hævd. Blandt andet ved denne Folkerigsdag. Tak for det. Og tak for at jeg måtte bidrage.